

Міністерство культури України
Національна бібліотека України для дітей

*Учітесь, читайте,
І чужому научайтесь,
Й свого не цурайтесь.
Т. Шевченко*

Нас єднає Шевченкове слово

За результатами моніторингу ефективності заходів
з популяризації Шевченкіани у бібліотеках України для дітей
Соціологічний бюлетень. Вип. 27

Київ 2015

ББК 78.303

Б 59

УДК 028

Авт.-укладач О.В. Безручко
Редактор О.А. Кадькаленко
Відповідальна за випуск А.І. Гордієнко

Нас єднає Шевченкове слово: моніторинг ефективності заходів з популяризації Шевченкіани у бібліотеках України для дітей : соціологічний бюлетень. Вип. / Нац. б-ка України для дітей ; авт.-уклад. О. В. Безручко. — Київ, 2015. — 24 с.

У даному випуску бюлетеня представлено узагальнену інформацію соціологічного дослідження, в ході якого вивчалася проблема популяризації Шевченкіани в бібліотеках України для дітей серед читачів-учнів 5-8 кл.

Вчасно сказане слово – золоте слово. Так і творчість Тараса Григоровича Шевченка. В середині ХІХ століття, в період європейського революційного пробудження націй, настав час підсумувати багатомісячне буття «південноруських племен» на українських землях (за літописом), що вже мали назву «українці». Окреслити обрії минулі, сучасні, майбутні, визначити духовні та суспільні орієнтири. Поезія Кобзаря України зробила це на найвищих регістрах звучання, а тому і стала насущною і вагомою для нових поколінь українців, значимою для світової культури. Покликання всеукраїнського кобзаря – речника правди – близьке до покликання біблійного пророка, але це специфічно українське служіння народу – сердечно повчальне, мистецьке, художнє, а не тільки пророчо-обвинувачувальне. Його поезія – філософія, що виконує віднаходження смислу буття. Його перша книжка «Кобзар» 1840 р. відразу і назавжди визначила його місце в літературі. Завдяки Шевченкові, скарб української душі повною рікою влився в загальний потік людської культури. Важлива не лише багатогранність творчості Великого Кобзаря, а він – поет, письменник, драматург, художник, етнограф, академік, а й те, що його творчість пішла в найширші трудящі маси, і це тоді, коли кожне українське слово було заборонене, переслідуване, нищене російським царатом. Сільські дівчата, котрі не читали жодної книжки, декламували Шевченкові поеми, старі селяни жили, мов зачаровані дивним «Кобзарем», що якимось дістався до їх рук.

Тарас Шевченко – це був наш правдивий поет, що любив свій народ не лише словом, а й ділом, любив його діяльно все життя своє. Його «раз добром нагріте серце» ніколи не остигало, ніколи не переставало боліти за Україну.

Місія бібліотек, що обслуговують дітей, полягає у тому, щоб створити атмосферу проникнення дитини в світ його образів, заповітів, пророцтв, використовуючи всі наявні ресурси. Проведення моніторингу ефективності заходів з популяризації Шевченкіани у бібліотеках України для дітей і зумовлено необхідністю подальшої системної популяризації Шевченкіани серед молоді генерації українського народу для формування в неї світоглядних цінностей. Адже кожен, хто долучається до Шевченкової думки, черпає в ній насагу для творчості, роздумів про долю світу і призначення людини. Його проведення дозволить простежити діапазон читацьких інтересів користувачів бібліотек для дітей, якість використання наявної Шевченкіани у фондах бібліотек. А також сприятиме оці-

нюванню проведених заходів дитячими бібліотеками, розширенню кола скоординованих заходів з популяризації Шевченкіани з установами та організаціями, що причетні до виховання дітей.

Мета дослідження – вивчити ефективність бібліотек у залученні, прищепленні інтересу читачів до Шевченкіани, виявлення розуміння і значення його творів для сучасності дитьми; стимулювати бажання дізнатися про особистість і творчість поета, відкрити для себе нові грані таланту українського генія, сприяти розвитку творчих здібностей читачів, засвоєнню духовних цінностей свого народу, а отже виховання в них відчуття батьківської землі, підвищення їх загальноосвітнього і культурного рівня.

Об'єкт дослідження – заходи бібліотек України для дітей.

Предмет дослідження – популяризація Шевченкіани в бібліотеках України для дітей.

Бази дослідження – бібліотеки України для дітей: обласні, районні, міські, сільські.

Методи дослідження: **анкетування, статистичний аналіз, он-лайн-опитування.**

Під час дослідження отримано інформацію про проведені бібліотеками заходи, присвячені 200-річчю від дня народження Т.Г. Шевченка у 2014 р., їх кількість, тематику, форми і методи популяризації; кількість дітей, що відвідали ці заходи; кількість виданих дітям творів Т.Г. Шевченка та його біографію, а також перевірили знання дитьми крилатих виразів Т.Г. Шевченка.

Згідно результатів **анкет** у дослідженні взяли участь 1400 респондентів, читачів-учнів 5-8 класів, у т. ч. 487 хлопчиків та 913 дівчат. У відсотковому співвідношенні це – 34,8% та 65,2%. Отже, дівчатка взяли більш активну участь у бібліотечних заходах. Респонденти представили 21 область України. Серед них користувачами обласних бібліотек (далі ОБД) були 180 опитаних, районних – 530, міських – 379, сільських – 255, шкільних – 31, дитячих відділень при бібліотеках для дорослих – 25. (Див. таб. № 1).

Перше питання, яке ми поставили перед респондентами, було **«Чи знаєш ти, що 2014 рік оголошено Роком Тараса Шевченка?»** і практично всі опитувані (96,3%) відповіли «так», а це є свідченням високої оцінки поета, світового значення його творчості.

«Чи брав ти участь у заходах бібліотеки до 200-річчя від дня народження Т.Г. Шевченка?» – таким було наше наступне запитання. У заходах бібліотек, присвячених Т.Г. Шевченку, взяли участь 1261 респондент, тобто 90% від загальної кількості опитуваних.

(Див. таб. № 2).

Таб. № 1

Область	Кількість учасників дослідження	З них взяли участь у заходах
Вінницька	58	57
Волинська	50	44
Дніпропетровська	57	48
Житомирська	40	40
Закарпатська	50	46
Запорізька	263	234
Івано-Франківська	50	50
Київська	51	48
Кіровоградська	50	43
Львівська	147	135
Миколаївська	51	50
Одеська	50	44
Полтавська	50	50
Рівненська	82	73
Сумська	50	43
Тернопільська	54	47
Харківська	51	31
Херсонська	50	46
Черкаська	52	40
Чернівецька	50	50
Чернігівська	44	42

Усього названо 595 заходів, які респонденти відвідали 1569 разів. Отже, кількість респондентів (1261), що відвідали заходи, і кількість названих разів свідчать про те, що кожен з респондентів у середньому відвідав 1-2 бібліотечні заходи, присвячених Тарасу Шевченку.

Область	Кількість заходів	Кількість респондентів, які взяли участь у заходах
Вінницька	45	79
Волинська	11	46
Дніпропетровська	61	127
Житомирська	10	57
Закарпатська	20	67
Запорізька	77	229
Івано-Франківська	26	53
Київська	17	61
Кіровоградська	30	51
Львівська	41	135
Миколаївська	15	57
Одеська	18	79
Полтавська	43	92
Рівненська	24	79
Сумська	24	49
Тернопільська	20	65
Харківська	9	30
Херсонська	34	69
Черкаська	22	40
Чернівецька	25	60
Чернігівська	22	44

Серед заходів варто відзначити Шевченківські читання «Нове життя будуємо, голос Кобзаря чуємо», у т. ч. мовами народів світу (Кіровоградська, Житомирська, Полтавська, Тернопільська обл.); «Відкрий «Кобзарика», школярю» (Херсонська); Тиждень дитячого читання «Ми чуємо тебе, Кобзарю, крізь століття» (Закарпатська); голосні читання «Читаємо вголос Тараса Шевченка» (Рівненська), Всеукраїнська акція «Читай «Кобзар»! Формат не має значення», акція «Читаємо Кобзаря в бібліотеці» (Дніпропетровська), вулична акція «Звучи над рідним краєм безсмертне слово Кобзаря» (Запорі-

зька), зібрання-читання біля пам'ятника Т.Г. Шевченку (Харківська); конкурси читців та розумників (Кіровоградська); читацький марафон на встановлення рекорду «Безперервного читання «Кобзаря», гала-концерти «Іду з дитинства до Тараса» (Житомирська), «Вірші Великого Тараса для маленьких кобзарят» (Запорізька), «Поезія Шевченка – то музика народної душі» (Тернопільська); літературні діалоги «Шевченко в моїй родині» (Кіровоградська), «Кобзар в житті моєї сім'ї» (Полтавська); краєзнавчі мандрівки «Земля, яку сходив Тарас» (Кіровоградська), «Ходив Кобзар поліськими стежками» (Рівненська), «Буковинські поети в вінок Кобзареві» (Чернівецька), «Миргородські шляхи Тарасової долі» (Полтавська), «Шевченко і Чернігівщина» (Чернігівська), «Шевченко і наш край» (Київська), «Сумськими стежками Кобзаря» (Сумська), «Т.Г. Шевченко і Черкащина» (Черкаська), краєзнавчий вечір «Родом – козак, духом – запорожець» (Запорізька); експрес-інформація «Бронзовий родовід генія: пам'ятники Т. Шевченку в Україні та за кордоном» (Кіровоградська); інформіни «Шевченкове слово мовами світу»; флешмоби «Нас єднає Шевченкове слово» (Кіровоградська), «Уклін тобі, Тарасе» (Миколаївська); літературні ранки, композиції для найменших «Ми любимо тебе, Тарасе!» (Івано-Франківська), «Спасибі, прадіде Тарасе за те, що ти всіх нас навчив любити нашу Неньку-Україну любити так, як ти її любив» (Херсонська), «Мудре та щире Тарасове слово» (Полтавська); літературні вечори «Народився, щоб осяяти Україну» (Чернівецька), «Свого поета Кобзаря сім'я шанує вільна, нова» (Запорізька), «Світе тихий, краю милий, моя Україно», «Єднаймо душі словом Кобзаря» (Закарпатська), «Син Вкраїни-неньки, він живе в народі, як і заповіт» (Тернопільська); дні відчинених дверей (Житомирська), «Шевченко та його герої в музиці та образотворчому мистецтві» (Одеська); літературно-мистецькі свята «Народна пісня в житті Шевченка», «Великий син Великої землі» (Полтавська), «Діти Запоріжжя читають Шевченка», «Щовесни, коли тануть сніги, ми вшановуємо пам'ять Шевченка» (Запорізька), «Живи, поете, в славі віковій» (Харківська); літературна вікторина «Добре та щире Шевченкове слово» (Полтавська); інсценізація твору «Наймичка» (Дніпропетровська), свята музики на твори Т.Г. Шевченка (Рівненська); музична вітальня «Знать, од Бога і голос той, і ті слова» (Дніпропетровська), ювілейний гімн «І просвітив ти словом, як вогнем» (Запорізька), презентація виставки «У славі праведній, у славі віковій»

(Рівненська), презентація «Кобзарів» «Жива душа поетова святая» (Житомирська), «У неволі без забав ріс малий хлопчина, славним він поетом став, сонцем України» (Сумська), «Велетень у царстві культури» (Одеська); оформлення книги дитячих творів, присвячених Т. Шевченку (Рівненська, Запорізька); урок державності «Шлях Кобзаря – це шлях мого народу» (Чернівецька); літературно-мистецькі портрети «Ім'я таке просте Тарас, а велич і душа глибинна» (Запорізька); цикл заходів «Шевченківський березень» (Київська).

Для наочності наведемо лише кілька яскравих прикладів. **Хмельницька** ОБД стала ініціатором проведення обласного конкурсу юних дарувань «Кобзарики», участь в якому взяли понад 2,5 тис. хлопців і дівчат віком від 6 до 15 років. На заключному етапі конкурсу на розгляд журі надійшло 308 робіт, представлених в номінаціях «Золоте перо» (літературні твори), «Художня майстерня» (художні роботи), «Яскравий спалах» (фотороботи). Вдалося ширше розкрити ставлення юних подолян до Тараса Шевченка, його творчості, вшанування його імені. Кращі творчі роботи експонуються та презентуються на виставках у бібліотеках області.

Традиційно в березні в одній з бібліотек області представник місцевої влади відкриває літературно-мистецьке свято «Іду з дитинства до Тараса». У цей день звучать пісні на слова українського поета, вірші, уривки з його творів та інсценівки.

Для підлітків Хмельницька ОБД провела нон-стоп «200-та сторінка Кобзаря»: біля виставки «Мудра, світла книга – то «Кобзар» Тараса» кожен читач бібліотеки міг прочитати поезію Т. Шевченка, відкривши один з «Кобзарів» на 200-й сторінці.

Бібліотекарі філії №17 **Сумської** міської ЦБС, учні та громадська спільнота провели флешмоб «Сумчани читають Кобзаря». Імпровізовані читання проходили біля будівлі бібліотеки. Багато сумчан зупинялося послухати, а багато хто погоджувався продекламувати кілька рядків із запропонованого кошика віршів.

У **Тернопільській** ОБД під час мистецького вернісажу «Шевченків світ у буянні фарб, сплетінні ліній» читачі виконували твори, перевтілюючись у відомих героїв (козака Перебендю, Катерину, невільника і самого Т.Г. Шевченка).

В **Маріупольській** міській бібліотеці ім. А.П. Гайдара відбулася прем'єра спектаклю за поемою Т. Шевченка «Наймичка» у виконанні членів літературно-етнографічного клубу «Живильні джерела».

Професійно, неформально планувалися і проводилися заходи в **Чернівецькій** області, зокрема заходи, що розкривають зв'язок Шевченка з Буковиною «Шевченко і Буковина», «Буковинські поети в вінок Кобзареві». Заходи та їх тематика сповнені вірою в здійснення пророцтв Шевченка про щасливе майбутнє, а учасники позиціонують себе як нащадки Великого Кобзаря, виконувачі його заповітів. Таким чином прослідковується патріотична позиція бібліотекарів, які знають, розуміють значимість Тараса Шевченка, його творчості для України. Цікаві, ємкі, патріотичні, поетичні назви заходів викликали інтерес до них і рекламували бібліотеку.

Львівська ОБД протягом року реалізувала літературний міні-проект «Шевченко. День за днем». Кожного дня підбиралася та виставлялася цитата з творів Шевченка. Мета проекту – ознайомити читачів з творчістю поета та звернути увагу дітей і дорослих на актуальність його крилатих виразів для сьогодення. Цей проект було відображено і он-лайн на сайті бібліотеки.

Великий інтерес тут викликала виставка автопортретів Т. Шевченка «Цей повен сили погляд». І зовні, і за змістом вона вийшла надзвичайно світлою та святковою. Для експонування було відібрано сім автопортретів, поєднані з віршами лауреата Національної премії ім. Т.Г. Шевченка, львівського письменника Р. Лубківського та київського художника А. Короліва. Отож, кожен конкретний автопортрет був оспіваний двома авторами. Упродовж усіх Шевченківських святкувань біля виставки проводилися заходи. Читачі захоплено слухали, як майстерно описано словом те, що Т. Шевченко намалював півтора століття тому.

Варто запозичити Міжнародний інтернет-конкурс Львівської ОБД «Що ви знаєте про Кобзаря?», мета якого – популяризація творчої спадщини письменника серед читачів бібліотек інших країн. Щоб перемогти в конкурсі, потрібно було якомога повніше відповісти на запитання, запропоновані організаторами. У конкурсі взяли участь учні 5-11 класів – читачі бібліотек Польщі, Росії, Білорусії, Казахстану та ін.

Масштабно і повсюдно долучилися до відзначення 200-літнього ювілею Т.Г. Шевченка бібліотеки **Івано-Франківщини**. Увагу кожного, хто прийшов до районної бібліотеки м. Богородчани, привертала постійно діюча виставка «Пророк і геній рідного народу», де було представлено твори поета, література про його

життя та творчість, творчі роботи дітей – вірші, присвячені Т.Г. Шевченку, малюнки до його творів. Тут постійно звучала поезія «Шевченко – англійською». Популярною стала виставка-відгук «Іду душею до Тараса», де були представлені відгуки читачів, у яких вони написали свої враження від творчості Великого Кобзаря.

ОБД під час проведення літературно-музичного свята за творчістю Тараса Григоровича «Книга просить на гостину» в обласній філармонії влаштувала виставку робіт дітей-читачів «Безсмертна слава Кобзарєва» – малюнків, вишивок, виробів з бісеру, дерева. Бібліотекарі та читачі створили «Шевченкове дерево», на якому на вирізаних дерев'яних зрубках написали вислови Шевченка з різних творів.

У бібліотеках **Чернігівщини** робота до 200-річчя від дня народження Т.Г. Шевченка розпочалася ще влітку 2013 року. В рамках обласної акції «Читаємо Шевченка разом» у дитячих бібліотеках області відбувалися зустрічі з письменниками, журналістами, депутатами, відомими людьми краю, разом читали твори Т.Г. Шевченка. Так, в Семенівській РДБ разом із дітьми твори видатного поета читав депутат районної ради С.В. Мотора. Квести, присвячені Т.Г. Шевченку та його життю і творчості «Безсмертне слово Кобзаря», проведені в Борзнянській ЦБС, Срібнянській ЦБС, Ніжинській ЦБС. Форми роботи були дуже найрізноманітні: літературні круїзи «Великий син Великого народу» (Ніжинська ЦБС), поетичні вернісажі «Тобі, Кобзарю наш уклін» (Бобровицька ЦБС), літературні подорожі «Великий майстер рідного слова», літературні ігри і конкурси «Що я знаю про Шевченка». Ще дуже багато цікавого і нового в запасі у дитячих бібліотек, і робота продовжується.

Лише у відділі мистецтв **НБУ для дітей** відбулось більше 30 заходів, учасниками яких стали понад 1000 дітей, і кількість джерел, виданих за темою заходів, становила 1058. Особливо цікавими були відеогодина «Шевченко і кіно» (х/ф «Тарас Шевченко», 1951 р., режисер І. Савченко), коментовані прослуховування аудіокниги Є. Білоусова «Тарасове перо», літературно-музична година «Читаємо і співаємо Кобзаря», літературно-музичне свято «Дзвенять Кобзарєві струни» за участю студентів кафедри джазу та естрадного співу КНУКіМ, нон-стоп хвилинки коментовані прослуховування «Співане слово Тараса», презентація виставки робіт Дитячої зразкової студії декоративного розпису «Т. Шевченко. Погляд через століття».

Слід окремо сказати про широке використання нових інформаційних технологій, технічних засобів для проведення заходів бібліотек. Зокрема, Всеукраїнський віртуальний фотоконкурс «Map-Ukraine Шевченкіана» (започаткований НБУ для дітей), відеоперегляд «Т.Г. Шевченко – художник» (Дніпропетровська обл.), відеоподорож «Вінок пам'яті Кобзарю» (Полтавська), віртуальна мандрівка «Шевченко на Волині» (Рівненська), демонстрація фільму «І генієм піднявся над світанком, ввібравши в себе стогони землі» (Рівненська); вільний мікрофон (Закарпатська), віртуальна подорож «Земля, яку сходив Тарас» (Тернопільська), віртуальна подорож до Музею однієї книги – «Кобзаря» Т.Г. Шевченка, інтернет-подорож «Світоч української культури» (Запорізька), слайд-подорож «Кобзар у бронзі і граніті» (Чернігівська), веб-подорож «Шевченківськими місцями» (Сумська), мультимедійна гра-вікторина «Що ми знаємо про Кобзаря» (Сумська), відео-година «Пам'ятники Шевченку в Україні» (Черкаська). Більше одинадцяти таких заходів провели в Миколаївській області.

Херсонська ОБД започаткувала відео-проект «Шевченкіана нашої родини», мета якого – зібрати та зберегти сімейні історії херсонців, пов'язані з іменем Кобзаря¹. Ще в 2013 р. у Херсонській ОБД було відзнято матеріал про п'ять родин. Проект здобув підтримку міського управління освіти, департаменту освіти і науки, молоді та спорту ОДА, був презентований колегам дитячих бібліотек області і став обласним.

Харківська ОБД узагальнила досвід бібліотек України з проведення Шевченківських конкурсів різних рівнів (від національних до місцевих) і під час відеоконференції спільно з Луганською ОБД презентували його на міжнародному рівні. Сучасні комунікативні технології дозволили ознайомитись з досвідом бібліотекарів м. Уральськ (Казахстан), мм. Оренбург, Орськ (Росія).

Закарпатська ОБДЮ в рамках віртуального екскурсу «Шляхами великої долі» провела подорож Всесвітньою картинною галереєю і представила читачам відеосюжет «Обличчя української історії. Тарас Шевченко».

Окрім заходів, названих респондентами анкет, бібліотеками України проведено, описано і надіслано до НБУ для дітей значна

¹ Детальніше в ст. Ю. Ворона «Популяризація життя і творчості Т. Шевченка на сайтах бібліотек України» // Бібліотечна планета, 2014. – №2. – С. 11-15.

кількість змістовних і цікавих заходів, присвячених 200-річчю Т.Г. Шевченка, які мають бути вивчені та поширені².

Нас цікавило, наскільки твори Т. Шевченка знані, популярні сьогодні серед юні. На запитання **«Які твори Т.Г. Шевченка ти читав?»** відповіли майже всі респонденти (1397), окрім трьох. Вони назвали 110 творів 3500 разів, тобто в середньому кожен прочитав 2-3 твори. Серед них лише 10 творів, а це 9% від загальної кількості названої літератури, які вивчаються за шкільною програмою в 5-8 класах ЗОНЗ. Зокрема, в **5** класах вивчаються 2 твори (4 уроки) Т.Г. Шевченка: «За сонцем хмаронька пливе...», «Садок вишневий коло хати...»; в **6** класах – 2 твори (3 уроки): «Думка», «Іван Підкова»; в **7** класах – 3 твори (3 уроки): «Мені тринадцятий минало», «Заповіт», «Тополя»; у **8** класах – 3 твори (4 уроки): «Думи мої, думи мої...», «Ой три шляхи широкії...» (В казематі. VI), «Мені однаково, чи буду...» (В казематі. III).

Респонденти **Вінницької** області при опитуванні назвали 53 твори Т. Шевченка 256 разів, тобто в середньому кожен назвав 4-5 творів, що свідчить про неформальну, змістовну роботу бібліотекарів з популяризації Шевченкіани. Стабільну, змістовну, креативну роботу з популяризації творчості Т.Г. Шевченка вели, як ми вже сказали вище, у **Львівській** області і її демонструють на прикладі 147 опитуваних (замість 50). Респонденти назвали 27 творів, які вони читали 495 раз, в середньому – 3-4 твори. Всі опитані **Рівненської** області читали твори Шевченка. Названо 54 твори 359 разів, отже в середньому кожен респондент прочитав 4-5 творів.

Найчастіше дітьми названі такі твори: «Заповіт» – 606, «Катерина» – 414, «Мені тринадцятий минало» – 364, «Садок вишневий коло хати» – 347, «Сон» – 311, «Гайдамаки» – 230, «Думи мої, думи мої» – 200, «Наймичка» – 197, «Тополя» – 155, «Думка» – 104, «Реве та стогне Дніпр широкий» – 85, «Тече вода з-під явора» – 79, «І виріс я на чужині» – 52, «Лілея» – 49 тощо (див. *Додаток №1*). Названий респондентами широкий діапазон творів Т.Г. Шевченка свідчить про виховання бібліотекарями інтересу у дітей до творчості і показує рівень їх позитивної діяльності з популяризації творчості Кобзаря серед нових поколінь.

² Всі ці заходи будуть опрацьовані автором і поширені серед бібліотек України в окремому виданні

«Чи знаєш ти крилаті вирази Т.Г. Шевченка?», – поставили ми наступне запитання нашим респондентам і виявилось, що окрім творів респонденти знають понад 70 крилатих фраз Тараса Шевченка, які називають близько 1500 разів (див. *Додаток №2*). Найчастіше вживані наступні: «Учітесь, читайте, і чужому научайтесь, й свого не цурайтесь» назвали 362 респонденти; «Борітеся – поборете, вам Бог помагає!» – 116; «Наша дума, наша пісня не вмре, не загине...» – 105; «В своїй хаті своя й правда, і сила, і воля» – 91; «Бо хто матір забуває, того Бог карає» – 80; «Нема на світі України, немає другого Дніпра, а ви претесь на чужину шукати доброго добра» – 29; «Свою Україну любіть, любіть її...» – 29; «От де, люде, наша слава, слава України!» – 27; «Якби ви вчилися так, як треба, то й мудрість би була своя» – 25; «І на оновленій землі врага не буде, супостата, а буде син, і буде мати, і будуть люде на землі» – 19; «Раз добром нагріте серце вік не прохолоне!»; «Доборолась Україна до самого краю. Гірше ляха свої діти її розпинають» – 18. Майже кожен другий респондент назвав крилаті фрази про Україну, їх близько 20, і всі вони звучать актуально і накладаються на нашу дійсність.

Найбільше крилатих фраз назвали респонденти Львівської області (62 фрази – 170 разів). Далі — Чернівецької (38 – 81), Херсонської (37 – 67), Полтавської (36 – 78), Рівненської (31 – 125), Закарпатської (30 – 68), Одеської (29 – 34), Вінницької (28 – 76), Сумської (26 – 45), Київської (24 – 46), Кіровоградської (24 – 42), Чернігівської (21 – 34), Миколаївської (20 – 80), Тернопільської (19 – 73), Харківської (19 – 28), Волинської (18 – 48), Івано-Франківської (15 – 30), Черкаської (15 – 41), Запорізької (13 – 268), Дніпропетровської (12 – 72), Житомирської (11 – 48).

У деяких областях респонденти назвали багато маловідомих крилатих виразів: «Ми діждемося Вашингтона з новим і праведним законом? А діждемось-таки колись!», «Учися, серденько, колись з нас будуть люде», «Не шукайте, не питайте того, що немає», «Смирітеся, моліться Богу і згадуйте один другого», «Не гріє сонце на чужині, а дома надто вже пекло», «Нехай і наших люде знають!», «Огонь запеклих не пече!», «Не так тії вороги, як добрії люди – і окрадуть жалкуючи, плачучи осудять», «Прозріте, люди, день настав!», «Встане Україна. І розвіє тьму неволі, світ правди засвітить», «Тяжко, тяжко в світі жить і нікого не любить», «А ми дивились та мовчали, та мовчки чухали чуби. Німії, подлії раби!», «І до

вас промовляю, сини мої, не проспійть Україну мою!», «Ще як були ми козаками», «Книги для мене, як хліб насущний необхідні», «Не допоможе милий Боже, як то кажуть люде. Буде каюння на світі, вороття не буде» тощо.

Але 202 респонденти, а це 14,4% від загальної кількості опитуваних, взагалі не назвали крилатих виразів. Багато дітей замість фраз називають перші рядки творів Шевченка, і це не дивно, бо майже кожен рядок його творів є крилатим. Вивчення, ознайомлення з крилатими висловами є важливим для формування світоглядної позиції дітей і актуальним для сьогодення, адже всі вони накладаються на нашу дійсність. І тут існує широке поле діяльності для бібліотекаря – розширювати ці знання дітей.

Інтерес дітей до творчості Т.Г. Шевченка показало і **он-лайн-опитування «Нас єднає Шевченкове слово»**, що проводилося в рамках дослідження. В он-лайн-опитуванні взяло участь 1783 респонденти, з них знали про Рік Тараса Шевченка 1549 (86,9%), не знали – 234 (13,1%); брали участь в заходах бібліотек 851 (47,7%), не брали – 427 (24%); декламують вірші Т.Г. Шевченка напам'ять 1124 (63%), не декламують – 279 (15,6%); знають крилаті вирази Т.Г. Шевченка 1033 (58%), не знають – 374 (21%). Особливо варто відзначити активну участь в опитуванні респондентів Івано-Франківської, Рівненської областей.

Результати анкетування підтверджують, що одним з провідних напрямків ювілейного Року Т. Шевченка була популяризація колекцій Шевченкіани з фондів бібліотек. Це ж підтверджують і результати **статистичного аналізу**, яке здійснили 19 ОБД:

Як бачимо з 69427 заходів, які були проведені в бібліотеках для дітей, 7528 присвячені популяризації Шевченкіани, що склало майже 11% від загальної кількості заходів. Шевченківські заходи відвідали 212829 дітей, в середньому кожен з них побував на 2-3 заходах (так показали і результати вибіркового анкетування). Читачам-учням було видано 282448 прим. видань за темою дослідження. Отже, практично кожен з тих, хто відвідав заходи, взяли по 1-2 примірники. У середньому в кожній бібліотеці для дітей відбулося 9-10 заходів з популяризації Шевченкіани. Їх учасниками стали від 2500 до 3000 дітей-читачів.

Статистичні показники з популяризації Шевченкіани у бібліотеках України для дітей за 2014 р.

Області	Усього біб-к для дітей станом на 01.12.2014р.	Обслу-жено користу-вачів станом на 01.12.2014 р.	Відомості про заходи бібліотек для дітей			
			Усього проведених заходів	з них до 200-річчя від дня народження Т.Г. Шевченка		
				Кіль-кість захо-дів*	Кількість дітей, які відвідали заходи	К-ть л-ри, виданої за темою дослі-дження
<i>Волинська</i>	32	45112	1230	152	4951	7354
<i>Дніпропетровська</i>	80	340157	6429	563	15868	28920
<i>Закарпатська</i>	19	59545	938	172	5206	9950
<i>Запорізька</i>	47	118016	5529	456	12795	30232
<i>Івано-Франківська</i>	35	132798	1524	527	7635	10191
<i>Кіровоградська</i>	30	58357	2545	295	9041	14062
<i>Львівська</i>	64	595539	7096	511	15212	14276
<i>Миколаївська</i>	34	84462	4027	661	13082	16859
<i>Одеська</i>	80	181393	7964	615	16687	33027
<i>Полтавська</i>	44	985449	3923	482	9594	10065
<i>Рівненська</i>	20	57114	1529	206	5508	9838
<i>Сумська</i>	29	65660	3991	312	7544	9163
<i>Тернопільська</i>	33	55814	1294	330	9997	4526
<i>Харківська</i>	64	144061	4215	357	25285	29222
<i>Херсонська</i>	34	71416	4370	248	7315	11184
<i>Хмельницька</i>	40	80006	2924	448	13273	17555
<i>Черкаська</i>	33	94531	4919	671	14892	11984
<i>Чернівецька</i>	16	43508	1379	171	4106	4354
<i>Чернігівська</i>	37	94262	3531	351	7310	9686
Усього	771	3307200	69427	7528	212829	282448

На прикладі лише **Хмельницької** області можна судити про масштабну діяльність бібліотек. Зокрема, усього в області проведе-но 448 заходів з популяризації Шевченкіани, що становить 15,3% від загальної кількості (2924) проведених заходів у бібліотеках. У них взяли участь 13273 читачів бібліотек, їм видано 17555 прим. книг за темою дослідження. Зокрема, в ОБД – 4326 прим. (24,6%), в районних – 10707 (61%), міських – 1791 (10,2%), сільських – 781 (4,4%). Отже, в залученні та прищепленні інтересу читачів-дітей до Шевченкіани діяльність бібліотеки є ефективною. Вона стимулю-вала бажання дітей дізнатися про Т. Г. Шевченка більше, відкрити для себе нові грані його таланту та перечитати його твори знову. «Кожен читач, хто відвідав захід, взяв прочитати книгу Т.Г. Шевченка

або про нього, що сприятиме засвоєнню дітьми духовних цінностей українського народу та розвитку їх творчих здібностей» – такий висновок зробили бібліотекарі Хмельниччини і на основі результатів дослідження робимо ми.

Отримані дані засвідчили актуальність творів Т.Г. Шевченка для дітей та їх інтереси до життєвої філософії Кобзаря, прагнення юних читачів глибше вивчати його творчу спадщину, епоху, в якій він жив і творив.

Крім традиційних форм популяризації видань та залучення користувачів, бібліотеки докладали багато зусиль до створення віртуальних ресурсів, які розміщуються на сайтах. Набули поширення віртуальні книжкові виставки, екскурси, презентації, квести, що передбачають пошук, інтелектуально-екстремальну підоснову, а також розвиток навичок інформаційної грамотності та культури. Здійснюється і надалі системна популяризація Шевченкіани серед користувачів бібліотек через розроблені авторські проекти (Кіровоград, Харків, Херсон, Хмельницький, Львів та ін.), а також через корпоративну участь у створенні Всеукраїнської бази даних «Шевченкіана», і зокрема рубрики «Шевченко і наш край».

Досвід цієї діяльності висвітлювався на сторінках періодичної преси, зокрема в журналах «Бібліотечна планета» у чотирьох номерах 2014 р. було розміщено 16 матеріалів, «Шкільний бібліотечно-інформаційний центр» №1, 2014 р. – 2 матеріали, у збірнику Національної парламентської бібліотеки України 2014 р. – «Тарас Шевченко у просторі сучасної культури», а також місцевих виданнях. Розглянуто це питання перед слухачами курсів з підвищення кваліфікації НАКККіМ, на Дні професійної освіти колективу НБУ для дітей. Інформацію буде поширено в Україні через видання НБУ для дітей – бюлетеню та огляду діяльності, а також розміщення інформації в мережі Інтернет.

І хоча результати визначають важливу роль бібліотеки і бібліотекаря у популяризації творчості Шевченка, робимо висновок, що лише творчо налагоджена систематична індивідуальна та масова робота в бібліотеці дозволить досягти очікуваних результатів у донесенні до кожного з читачів значення Шевченка як духовного надбання не лише українського народу, але й світової культури, для формування світоглядних цінностей підростаючих поколінь в Україні. Ця діяльність повинна поширитися серед бібліотек кожного міста України, села, хати, дому.

До питань, над якими треба працювати бібліотекарям, відносно збіднений репертуар творів Т.Г. Шевченка деяких респондентів або взагалі його відсутність. Заходи окремих бібліотек не були масштабними, мали формальні назви. Ряд ОБД (6) не долучили своїх читачів до участі в моніторингу і не показали свою участь в цьому проекті. Як головні бібліотеки для дітей в регіоні вони мали методично забезпечувати процес.

З цією метою слід активніше відслідковувати і використовувати досвід інших бібліотек, методичні матеріали НБУ для дітей. Але це ніяким чином не відноситься, наприклад, до Хмельницької ОБД, яка носить ім'я Т.Г. Шевченка, системно все відслідковує і здійснює нові креативні напрацювання. Слід ще ширше робити акцент на консультативну допомогу бібліотекам, їх спільну роботу зі школами, сім'єю, громадськими установами.

Пам'ять, вшанування, осмислення творчості Кобзаря – це безперервний процес. Сьогодні над Шевченківським твором схиляються і батьки, і діти, і батьки батьків. Нам потрібні його твори, де він розмірковує над долею України і робить висновки для всіх поколінь українців, де він намагається «по-доброму» усовістити їх, звертаючись до гуманістичних і патріотичних почуттів, і наголошує, що кожному свідомому українцю треба жити інтересами Батьківщини, «...щоб не остався сиротою з святими горами Дніпро». З біллю він змальовує явище українства, коли найосвіченіші представники нації шукають щастя «на чужому полі», у чужому домі: «Нема на світі України, немає другого Дніпра, а ви претесея на чужину шукати доброго добра...». Тарас Шевченко є тим джерелом, де можна на будь-які запитання знайти відповіді, і не тільки для себе та свого часу, а й майбутніх поколінь. Загальновідомі Шевченкові рядки – своєрідні формули, формули етичні, естетичні, формули моральні та політичні. «Обніміться ж, брати мої, молю вас, благаю!» – формула любові та побратимства або «В своїй хаті своя правда, і сила, і воля» – ось вам і кодекс незалежності.

Маємо надію, що сучасна юнь, звільнена від ідеологічних пут і радянських стереотипів, з нашою допомогою буде здатна глибоко осмислювати, аналізувати й втілювати у життя ідеї гуманізму, що пульсують у творах Великого Кобзаря. Це найбільш очікуваний наслідок наших майбутніх досліджень і напрацювань.

Діалог між Тарасом Шевченком і нами триває. Ювілей продовжується. Ми є свідками читацького марафону «Шевченко мобілі-

зує» до 201-ї річниці з дня народження Кобзаря, ініціаторами якого стали Міністерство культури України і Національна радіокомпанія. А читцями поезії стали Президент України, прем'єр-міністр, бійці і командири АТО, науковці, письменники, батьки і діти.

Відзначення Року Шевченка є тією подією, що єднає Україну всередині та з країнами світу, в яких пам'ятають і шанують Великого Сина українського народу. У Вашингтоні є пам'ятник Тарасу Шевченку. З нагоди його відкриття президент Джонсон сказав: «Він був більше, як українець – він був державним мужем і громадянином світу. Він був більше, як поет – він був хоробрим воїником за право, волю людей. Його поезія – з народу і для народу. Статую Шевченка поставлено, щоб вона усім живим і тим, хто прийде після нас, нагадувала про його велич».

За промислом Господнім його було поховано на Чернечій горі, яку тепер ще називають Тарасовою горою. І в цьому є віщий знак (як в легенді) – так сам Бог вказав на його не зовнішні, а духовні заслуги перед Ним. Шевченко вийшов з народу і мав народну високошляхетну душу. А душа Шевченка – то душа всього українського народу – чеснотна, велика, чиста. Нам треба голосу Тараса, нехай міцніє та зроста, Шевченка слово невмируще народ повчає та єдна!

Список творів Т.Г. Шевченка, які читали респонденти

- «Заповіт» (606)
- «Катерина» (414),
- «Мені тринадцятий минало» (364),
- «Садок вишневий коло хати» (347),
- «Сон» (311),
- «Гайдамаки» (230),
- «Думи мої, думи мої» (200)
- «Кобзар» (214),
- «Наймичка» (197),
- «Тополя» (155),
- «Думка» (104),
- «Реве та стогне Дніпр широкий» (85),
- «Тече вода з-під явора» (79),
- «І виріс я на чужині» (52),
- «Лілея» (49),
- «Художник» (41),
- «Причинна» (39),
- «Назар Стодоля» (38),
- «За сонцем хмаронька пливе» (33),
- «Княжна» (32),
- «І мертвим, і живим, і ненародженим» (28),
- «Зоре моя вечірняя» (21),
- «Якби ви знали паничі» (20),
- «Три літа» (20),
- «Гамалія» (17)
- «Вітер з гаєм розмовляє» (15),
- «Тарасова ніч» (15),
- «Іван Підкова» (15),
- «Доля» (15),
- «Розрита могила» (13),
- «Русалка» (12),
- «Марія» (11),
- «Кавказ» (11),
- «Музикант» (10),
- «Сонце заходить, гори чорніють» (8),

«Утоплена» (8)
«Ой, три шляхи широкії» (8),
«Молитва» (7),
«Великий льох» (6),
«І золотої й дорогої...» (6),
«Мені однаково, чи буду (6),
«Сестрі» (5),
«Єретик» (4),
«Сліпий» (4),
«Перебендя» (4),
«Юродивий» (4),
«Відьма» (4),
«В казематі» (3),
«Зацвіла в долині червона калина» (3),
«Муза» (3),
«Світає, край неба палає» (3),
«Сова» (3),
«На Великдень, на соломі» (3),
«На вічну пам'ять Котляревському» (3),
«Над Дніпровую сагою» (3),
«Близнець» (2),
«Ой діброво – темний гаю!» (2),
«Плач Ярославни» (2),
«Слепая» (2),
«І досі сниться: під горою» (2),
«Маленькій Мар'яні» (2),
«Н.Я. Макарову» (2),
«В неволі»,
«Гонта в Умані»
«Закувала зозуленька»,
«Іржавець»,
«І день іде, і ніч іде»,
«Варнак»,
«Закувала зозуленька»,
«Капітанська дочка» (в перекладі Т.Г. Шевченка),
«Капітанша»,
«Кобзарик-школярник»,
«Лічу в неволі дні і ночі»,

«Марина»,
«Мар'яна-Черниця»,
«Ми восени такі похожі»,
«Минають дні, минають ночі»,
«Ми вкупочці колись росли»
«Малий Кобзар»,
«Не женися на багатій, бо вижене з хати»,
«Невольник»,
«До Основ'яненка»,
«Ой, стрічечка до стрічечки»,
«Ой, високо сонце в яснім небі стало»,
«Ой, пішла я у яр за водою»,
«Марку Вовчку»,
«Петрусь»,
«Свою Україну любіть. Любіть її...»,
«Слава»,
«Сичі»,
«Стоїть в селі Суботові...»,
«Тече вода із-за гаю»,
«Гитарівна-Немирівна»,
«Тризна»,
«У тієї Катерини...»,
«У неділю не гуляла...»,
«Холодний Яр»,
«Треті півні»,
«Царі» (збірка),
«Чума»,
«Чигрине, Чигрине...»,
«Швачка»,
«Щоденник»,
«Якби мені черевики»,
«Я не нездужаю, нівроку...»,
«Якби-то ти, Богдане п'яний, тепер на Переяслав глянув!».

Крилаті вирази, названі респондентами

- «Учітесь, читайте, чужому научайтесь й свого не цурайтесь» (362),
«Борітеся – поборете, вам Бог помагає!» (116),
«Наша дума, наша пісня не вмре, не загине!» (105),
«В своїй хаті своя й правда, і сила, і воля» (91),
«Бо, хто матір забуває, того Бог карає» (80),
«І оживе добра слава, слава України!» (39),
«Свою Україну любіть, за неї Господа моліть» (29),
«Караюсь, мучуся... але не каюсь» (29),
«Немає в світі України, немає другого Дніпра, а ви претесь на чужину шукати доброго добра» (29),
«Ой де люде, наша слава, слава України!» (27),
«Як би ви вчилися, як треба той мудрість би була своя» (25),
«Я так люблю мою Україну убогу!» (19),
«І на оновленій землі врага не буде, супостата, а буде син, і буде мати, і будуть люде на землі» (19),
«Раз добром нагріте серце вік не прохолоне!» (19),
«Доборолась Україна до самого краю, гірше ляха свої діти її розпинають» (18),
«У всякому своя доля, і світ шлях широкий» (11),
«І на Січі мудрий німець картопельку садить» (11),
«Кохайтесь чорнобриві, та не з москалями, бо москалі чужі люде, роблять лихо з Вами» (10),
«Не вмирає душа наша, не вмирає воля» (9),
«І ми не ми, і я не я» (9),
«І премудрих не мудрі, одурять» (8),
«Возвеличу малих отих рабів німих! Я на сторожі коло них поставлю слово» (8),
«Моліться Богові одному, молітесь правді на землі» (7),
«Обніміться брати мої, молю вас, благаю» (7),
«Чия правда, чия кривда і чиї ми діти» (6),
«Діла добрих оновляться, діла злих загинуть» (5),
«Нічого кращого немає, як тая мати молодая з своїм дитяточком малим» (5),
«Тяжко-важко в світі жити сироті без роду» (5),
«Бо все гине, – слава не поляже» (5),

«За вас правда, за вас слава і воля святая!» (5),
«Де нема святої волі, не буде там добра ніколи» (5),
«І ви наші, і все наше» (5),
«А всім нам вкупі на землі єдиномисліє подай і братолюбія пошли» (5),
«Село на нашій Україні – неначе писанка, село!» (5),
«Світе тихий, краю милий, моя Україна» (5),
«А слова – заповідь моя!» (4),
«Все йде, все минає, і краю немає» (4),
«Господь Бог лихих карас – душа моя знає» (4),
«Не гріє сонце на чужині, а дома надто вже пекло» (3),
«Слово мамо. Великеє, найкращеє слово!» (3),
«А розумне ваше слово брехнею підбите» (3),
«Ми в раї пекло розвели» (3),
«Ну що б здавалося слова ... слова та голос – більш нічого» (3),
«Орю свій переміг – убогу ниву! Та сію слово. Добрі жнива Ко-
лись-то будуть» (3),
«Великих слів, велика сила» (2),
«Око, око! Не дуже бачиш ти глибоко» (2),
Подай же й нам, всещедрий Боже!» (2),
«Не женися на багатій, бо вижене з хати, не женися на убогій, бо не
будеш спати» (2),
«Прозріте, люди, день настав!» (2),
«А ж бачу, там тільки добро, де нас нема» (2),
«Живу, учусь, нікому не кланяюсь, і нікого не боюсь, окреме Бога» (2),
«Невесело на світі жить, коли нема кого любить» (2),
«Щоб усі слов'яни стали добрими братами» (2),
«Возвеличимо на диво і розум наш, і наш язик» (2),
«Кругом неправда і неволя, народ замучений мовчить» (2),
«Нехай і наших люде знають!» (2),
«Не pomoже милий Боже, як то кажуть люде. Буде каяття на світі,
вороття не буде» (2),
«Не цурайтесь того слова, що мати співала» (2),
«Сльозами море не долить»,
«А ми дивились та мовчали, та мовчки чухали чуби. Німії, подлії раби!».

За результатами моніторингу ефективності заходів
з популяризації Шевченкіани у бібліотеках України для дітей

Нас єднає Шевченкове слово

Соціологічний бюлетень. Вип. 27

Автор-укладач
БЕЗРУЧКО Олена Володимирівна

Літературний редактор: Кадькаленко О.В.

Комп'ютерна верстка: Кійко Н. М.

Підписано до друку 12.05.2015 р.
Зам. № 6. Тираж 75 прим.

Видавець та виготовлювач:
НБУ для дітей
Вул. Баумана, 60, м. Київ, 03190
Тел/факс. 400-65-87, тел. 400-05-01, 400-70-91
<http://www.chl.kiev.ua>
mail: library@chl.kiev.ua